

Bayburt'ta Modern Bir Eğitim Kurumu: Bayburd Rüşdiyesi

YURDAL DEMİREL*

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde askerî alanda başlayan yenileşme hareketleri daha sonra eğitim alanında devam etmiştir. Eğitim alanındaki yenileşme hareketleri de ilk olarak askerî alanda meydana gelmiştir. Sivil eğitim konusunda ilk adım II. Mahmud'un rüşdiye mekteplerini açma kararı ile atılmış olup ilk rüşdiye mektepleri, 1847 yılından itibaren açılmaya başlamıştır. Tanzimat Dönemiyle birlikte ülkenin her köşesine yayılmaya başlayan rüşdiyeler, özellikle II. Abdülhamid döneminde ülkenin en yaygın öğretim kurumları haline gelmiştir. Bu çalışmanın konusu olan Bayburt Rüşdiyesi kuruluşundan itibaren Cumhuriyet yıllarına kadar şehrin en önemli eğitim kurumlarından biri olmuştur. Çalışmamızda Bayburt Rüşdiye mektebinde okutulan dersler, mektebin öğretim kadrosu, öğrenci sayıları ile Osmanlı taşrasındaki bir rüşdiye mektebinin nitelikleri belirlenmiş, açılışından kapanışına kadar geçen süreçte, değişimi ve dönüşüm evreleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Tanzimat, maarif, rüşdiye, Bayburt Rüşdiyesi, Osman Zeki Efendi, Ahmed Revayi Efendi.

GİRİŞ: RÜŞDİYE MEKTEPLERİ

Rüşdiyeler, ilk kurulmaya başlandığı dönemlerden 1869 yılına kadar geçen sürede sıbyan mektepleri sonrası eğitimi kapsayan ve aynı zamanda yüksek mekteplere hazırlık yapan kurumlar olmuştur. 1869 yılında yayınlanan Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi'nden sonra ise rüşdiyeleri ilk mektepler olan ibtidailerin üstünde ve lise seviyesindeki "idâdîlerin" altında, günümüzdeki ilköğretimin ikinci kademesi ortaokullar seviyesinde eğitim veren kurumlar olarak görmek mümkündür.

* Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, 23 Nisan İlkokulu/MARDİN
E-posta: 23nisanilkokulu47@gmail.com

Osmanlılarda ilk rüşdiye mektepleri özel bir girişim sonucunda açılmıştır. Modern Osmanlı-Türk eğitiminin öncülerinden biri olan Kemal Efendi, kendi inisiyatifiyle 1847 yılında, İstanbul'da rüşdiyelere model olmak üzere ilk kez pilot mektep olarak iki rüşdiye mektebi açmış ve finansmanını da kişisel bütçesinden karşılamıştı. Bâbîâlî'ye, bu mekteplere devam eden talebelerin kısa zamanda Arapça, Farsça, aritmetik ve coğrafya konularında başarı gösterdiklerinin kanıtlanması üzerine, 1848 yılında İstanbul'da benzerlerinden beş adet daha açılması için harekete geçilmişti. İlk Davut Paşa'da olmak üzere Beyazıt, Üsküdar, Tophane ve Bâbîali civarında Ağa Camii'nde beş adet rüşdiye mektebi açılmıştır (Mahmud Cevad 2001: 34; Somel 2010: 65; Nurdoğan 2016: 37).

İlk açılan rüşdiye mekteplerinde başarı sağlanması üzerine bu okulların yaygınlaştırılmaya başladığını ve 1852 yılında İstanbul'da rüşdiye sayısının ona ulaştığını görmekteyiz. Rüşdiyelere muallim yetiştiren bir kurum olan Darülmualimîn mezun vermeye başlayınca, vilayetlerde de rüşdiyeler açılması yoluna gidilmiş ve 1853 yılında vilayet merkezlerinde yirmi beş rüşdiye açmak için gerekli tahsisat ayrılmıştır. Bunlardan yedisinin Anadolu'da onbeşinin Rumeli'de ve üçünün Ege adalarında yapılmasına karar verilmiştir (Kodaman,1991, s.92). Maârif-i Umumiye Nizamnâmesi yayınlandığı sırada İstanbul'da on iki rüşdiye varken bu mekteplerin vilayetlerdeki sayısı Anadolu'da elli, Rumeli'de altmış iki, Arap vilayetlerinde dokuz, Afrika'da iki ve Ege adalarında iki olmak üzere yüz yirmi beşi bulmuştur (Bilim 1984: 47).

İlk dönemlerde açılan rüşdiye mekteplerinin sadece erkek çocuklara yönelik olduklarını görmekteyiz. Kız çocuklarının okudukları ilk rüşdiye mektebi İstanbul'da Sultanahmed yakınlarında 6 Ocak 1859 tarihinde açılan Cevri Kalfa İnas Rüşdiyesi'dir (Unat 1964: 43). İlk Kız rüştiyesinin açılmasıyla bunu halka duyurmak ve aileleri kızlarını bu mektebe göndermeleri için teşvik etmek amacıyla 1862 yılında Takvim-i Vekâyi'de bir yazı yayınlanmıştır (Takvim-i Vekâyi, 1862, nr. 649; Tümer Erdem, 2013: 167). Yayınlanan bu yazıdan sonra böylece kızların bu mekteplere katılımları sağlanmış ve kız rüşdiyelerinin sayısında arttırma yoluna gidilmiştir. Bu nedenle 5 Mayıs 1869 tarihinde bazı mekteplerin kız rüşdiyelerine çevrilmesi kararlaştırılmıştır (Terakki, 1869, nr. 156). Bu karardan sonra yedisi inas mektebi rüştiyesine dönüştürülen mektep olmak üzere İstanbul'da on dört kız rüşdiyesi açılmıştır (Tümer Erdem, 2013: 168).

İstanbul'da 1859 yılında açılmaya başlanan kız rüşdiyeleri vilayetlerde ancak 1870'li yılların ortalarında açılmaya başlanmıştır. 1874 yılında vilayet merkezlerinde birer tane kız rüşdiyesi kurulması için valilere yazı gönderilmiştir

(Vak'anuvîs Ahmed Lütfî Efendi Tarihi, XV 1989: 27). Vilayetlere gönderilen bu emirler doğrultusunda 1875 yılında Konya, Trabzon, Hanya ve Bosna'da, 1876 yılında ise Yanya'da ilk kız rüşdiyeleri açılmıştır (Bilim 1984: 51-52).

Rüşdiye mektebi mezunlarının daha çok devletin çeşitli kademelerinde memur olarak işe girmeleri ve yüksek askerî okulların yetkin talebeye olan ihtiyaçlarının giderek artması karşısında köklü bir talebe kaynağı sağlamak amacıyla 1875 yılından itibaren ise İstanbul'da ve başlıca vilayet merkezlerinde askerî rüşdiyeler açılmıştır.

Askerî rüşdiye mekteplerinin yanı sıra 1875 yılında Kasımpaşa'da bir bahriye rüşdiye mektebi açılmıştır (Parmaksız 2008: 158-162).

Maârif-i Umûmiyye Nizamnâmesi'nin yürürlüğe girmesinden sonra ülke genelinde rüşdiye sayısında büyük bir artış söz konusu olmuştur. Fakat bu mekteplerin sayısındaki asıl önemli artış II. Abdülhamid döneminde gerçekleştirilmiştir.

20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde 536'sı resmî, 692'si gayrimüslim ve 100'ü yabancı olmak üzere toplam 1.328 adet rüşdiye mektebi bulunmaktaydı. Bunlardan resmî mekteplerde 29.885 erkek, 5.440 kız öğrenci; gayrimüslim mekteplerinde 48.818 erkek, 22.064 kız; yabancı mekteplerde ise 9.140 erkek, 3.472 kız olmak üzere toplam 118.819 öğrenci eğitim almaktaydı (Ünal 2008: 216-217).

1913 yılında yayınlanan Tedrisât-ı İbtidaiye Kanun-ı Muvafakatinin yürürlüğe girmesi rüşdiye mektepleri için bir dönüm noktası olmuştur. Bu kanunun yürürlüğe girmesi ile rüşdiye mektepleri iptidai mektepleriyle birleştirilmişlerdir. İkişer yıl süreli ve birbirinin devamı mahiyetinde olan devre-i iptidaiye, devre-i vasatiye ve devre-i âliye şeklinde üç devre ve altı yıl olarak teşkilatlanan bu yeni mektepler ülke geneline yayılmaya başlamıştır. Fakat ekonomik yetersizlikler ve personel yokluğu gibi sebeplerle büyük yerleşim birimleri dışındaki yerlerde bu sistemin uygulanmadığı ve üç yıllık eski sistem rüşdiye mekteplerinin varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir (Sarıçelik 2010: 124; Sakaoğlu 1985: 377-378).

1. BAYBURT RÜŞDİYESİ

1.1. Açılışı

Rüşdiye mekteplerinin açılmasıyla ortaya çıkan en önemli meselelerden biri, eğitim öğretim için uygun binalar bulabilmektir. Tanzimat döneminde, bu meseleyi çözmek için bazı yerlerde uygun binalar inşa edilirken, çoğu yerde bina bulmakta güçlükler yaşanıyordu. Öyle ki, pek çok yerde son de-

rece sağlıksız koşullarda ve yetersiz binalarda eğitim devam ettirilmeye çalışılıyordu. Rüşdiyeler ilk açılmaya başlandığında asıl gaye mektep açmak olduğundan, elverişli olup olmadığına bakılmaksızın boş ev, konak ve benzeri binalar rüşdiye mektebi olarak tahsis edilmişti (Altınova 2010: 210).

Bayburd Rüşdiye Mektebi, 19. yüzyılın ikinci yarısında şehir eşrafı ve memurlarının yardımıyla inşa edilmiş ve 1868 yılında açılmıştır. Bu tarihte mektebin muallimliğine aylık 625 kuruşla Dar’ul-mualimîn mezunu Gümüşhaneli Süleyman Efendi tayin olunmuştur. Rüşdiyenin muhtelif masrafları için mal sandığından 1.000 kuruş tahsis edilmiş ve 83 kuruş maaşla mektebe bir bevval atanmıştır. Rüşdiyenin kitap ve risale ihtiyacı Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından karşılanmıştır (Özger 2008: 408).

Rüşdiye binası Osmanlı taşrasındaki birçok rüşdiye binası gibi eski bir sıbyan mektebinin veya medresenin mektebe çevrilmesiyle oluşturulmamıştı. Rüşdiye mektebi amacıyla ilk defa yapıldığı için açık olduğu sürece yeni bir binaya ihtiyaç duyulmamış, var olan bina ihtiyaca cevap vermiştir.

Adı geçen bina küçük bir kısım tamirler dışında önemli bir tamirat görmemiştir (BOA. MF. MKT., 1077/47, 8 Ekim 1908 / 12 N 1326).

2. RÜŐDİYEDE GÖREVLİ PERSONELLER

Rüşdiye mekteplerinde muallim-i evvel, muallim-i sâni, muallim-i salis ve diğer derslerin muallimlerinin yanı sıra okulun asayiş, düzen ve temizlik gibi işlerinden sorumlu bevval ve mubassırlar görev yapmaktaydılar.

Bayburt Rüşdiyesi ilk açıldığı dönemlerde mektepte muallim-i evvel ve muallim-i sani ve bir bevval görev yapmaktaydı. Sonradan öğrenci sayısının artışıyla birlikte muallim sayısında artış ve mubassırların da mektepte görev almaya başlamışlardır.

2.1. Muallim-i Evveller

Bayburd Rüşdiye Mektebi’nde muallim-i evvel olarak görev yapan altı muallim tespit edilmiştir. Bu muallimler Gümüşhaneli Süleyman Efendi, Mustafa Efendi, Mustafa Fehmi Efendi, Osman Zeki Efendi, Mahmud Kamil Efendi ve Ali Fehmi Efendi’dir.

Bayburt Rüşdiyesi ilk açılışında mektebin muallimliğine Gümüşhaneli Süleyman Efendi tayin olunmuştur. Salname kayıtlarından anladığımız kadarıyla Süleyman Efendi mektepte iki yıl görev yapmıştır.

Mektebin tespit ettiğimiz ikinci muallim-i evveli ise Mustafa Efendi'dir. Mustafa Efendi, 1870 yılında bu göreve tayin edilmiştir (Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye 1287: 118; Erzurum Vilâyet Salnâmesi 1287: 121). Salname kayıtlarından öğrendiğimiz kadarıyla Mustafa Efendi mektepte, 1870-1882 yılları arasında on iki yıl gibi uzun bir süre görev yapmıştır.

Mektebin üçüncü muallim-i evveli Mustafa Fehmi Efendi'nin göreve başlama tarihini kesin olarak bilmiyoruz. Fakat 1887 yılındaki vilâyet salnamesinden bu görevde olduğunu öğrenmekteyiz (Erzurum Vilâyet Salnâmesi 1304: 279). Mustafa Fehmi Efendi, Osman Zeki Efendi'nin burada göreve başlamasına kadar mektebin muallim-i evvelliği görevini yürütmüş ve buradan Ayıntab Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine tayin olmuştur (BOA. MF. MKT., 161/31, 16 Şubat 1893 / 29 B 1310).

1887 yılından 1890 yılına kadar geçen üç yıllık sürede mektepte kimin muallim-i evvel olarak görev yaptığına dair bir bilgiye rastlanamamıştır.

1890 yılının Temmuz ayında bu göreve Osman Zeki Efendi tayin edilmiştir (BOA. MF. MKT., 119/48, 21 Temmuz 1890 / 03 Z 1307). Osman Zeki Efendi, 16 Haziran 1863 tarihinde Rize'de doğmuştur. Rizenin ileri gelen ailelerinden Hacı Bayramoğulları'ndan İbrahim Ağa'nın oğludur. İlk tahsilinden sonra Arabçayı Fatih'de tedaris etmiştir. Mart 1889 tarihinde Darulmuallimîn-Rüşdi Mektebinden ula derecesiyle mezun olmuştur. Aynı yıl içerisinde Hadikatü'l-Maârif Mektebi'nde göreve başlamıştır. Bu mektepte üç yıl görev yaptıktan sonra 6 Eylül 1892 tarihinde Bayburd Rüşdiyesi muallim-i evvelliği görevine beş yüz gurus maaşla tayin edilmiştir (BOA. DH.SAİDd..., 52/449, 16 Haziran 1863 / 29 Z 1279; BOA. MF. MKT., 946/25, 7 Ağustos 1906 / 16 C 1324).

Osman Zeki Efendi, mektepte iki ayrı dönemde görev yapmıştır. Birincisi 1892-1900 yılları arasını kapsayan sekiz yıllık dönemdir (Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye 1317: 901; Erzurum Vilâyet Salnâmesi 1310: 155; 1312: 208; 1315: 195; 1318: 290). Bu dönem sonunda yani 1900 yılında Tirebolu Rüşdiyesi'ne tayin edilmiş ve burada üç yıl görev yaptıktan sonra Mart 1903 tarihinde ikinci kez Bayburd Rüşdiyesi Muallim-i Evvelliği görevine tayin edilmiştir (BOA. MF. MKT., 689/32, 4 Mart 1903 / 04 Z 1320). Osman Zeki Efendi'nin bu ikinci dönemde ne kadar süreyle bu görevi yaptığına dair her hangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat 3 Haziran 1909 tarihli bir belgede Osman Zeki Efendi'nin Darulmuallimin-i İbtidaiye veya idadi muallimliklerinden birine tayinini istediğini öğrenmekteyiz (BOA. MF. MKT., 1125/50, 3 Haziran 1909 / 14 Ca 1327). Belgeden de anlaşılacağı üzere Osman Zeki Efendi, 1909 yılının ortalarında hâlen Bayburd Rüşdiyesinde görev yapmaktadır.

Osman Zeki Efendi, mektepte görev yaptığı dönemde görevini başarıyla yürütmüş ve neticede 1906 yılında nişanla taltif edilmiştir (BOA. MF. MKT., 946/25, 7 Ağustos 1906 / 16 C 1324).

Osman Zeki Efendi'nin 1900 yılında Tirebolu Rüşdiye Mektebi'ne tayin edilmesiyle 1901 yılında (BOA. MF. MKT., 558/32, 16 Mayıs 1901 / 27 M 1319) yerine gelen Mahmud Kamil Efendi mektepte iki yıl görev yapmıştır.

Mahmut Kamil Efendi Bayburd Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine tayin olmadan önce Görele, Bolvadin, Abana, Alaçam rüşdiye mekteplerinde görev yapmıştır (BOA. MF. MKT., 285/64, 20 Eylül 1895 / 09 R 1313; 344/1, 6 Kasım 1896 / 08 C 1314; 332/49, 14 Ekim 1894 / 13 R 1312; 324/70, 10 Temmuz 1896 / 29 M 1314; 344/1, 6 Kasım 1896 / 08 C 1314; 401/49, 25 Haziran 1898 / 05 S 1316; 454/49, 9 Temmuz 1899 / 30 S 1317; 558/32, 16 Mayıs 1901 / 27 M 1319).

Mahmut Kamil Efendi, Bayburd Rüşdiye Mektebi'ndeki görevinin pek güzel geçmediği söylenebilir. Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde görev yaptığı sürede değişik zamanlarda görevine devamsızlıklar yapmış ve talebelere kötü muamelelerde bulunmuş olduğu için hakkında şikayetler yapılmıştır (BOA. MF. MKT., 654/36, 25 Ağustos 1902 / 20 Ca 1320). Ayrıca şehrin yöneticilerinden kaymakam, tahrirat kâtibi ve mektupçu ile de geçinememiş ve bunlar aleyhinde şikayetlerde bulunmuştur (BOA. MF. MKT., 678/9, 13 Ocak 1903 / 13 L 1320). Çok geçmeden Mart 1903 tarihinde bu görevden azledilmiştir (BOA. MF. MKT., 689/32, 4 Mart 1903 / 04 Z 1320)¹.

Mektebin tespit ettiğimiz son muallim-i evveli ise Ali Fehmi Efendi'dir. Ali Fehmi Efendi'nin 1913 yılında açılışı yapılan Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldığını biliyoruz².

¹ Mahmut Kamil Efendi Bayburd Rüşdiye Mektebi'ndeki görevinden ayrıldıktan sonra Rize, Sürmene, Muş, Cizre ve Tutak rüşdiye mekteplerinde görev yapmıştır bkz. BOA. MF. MKT., 711/50, 6 Haziran 1903 / 10 Ra 1321; BOA. MF. MKT., 795/31, 8 Ağustos 1904 / 26 Ca 1322; BOA. MF. MKT., 887/32, 11 Ekim 1905 / 11 Ş 1323; BOA. MF. MKT., 927/31, 13 Mayıs 1906 / 19 Ra 1324; BOA. MF. MKT., 961/62, 30 Ekim 1906 / 12 N 1324; BOA. MF. MKT., 992/25, 13 Nisan 1907 / 09 Ra 1325; BOA. MF. MKT., 1052/29, 5 Mayıs 1908 / 03 R 1326; BOA. MF. MKT., 1103/15, 25 Şubat 1909 / 04 S 1327.

² Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti, 1913 yılında Bayburd Kazası Kaymakamı Tunalı Hilmi Bey önderliğinde, Bayburd eşrafının geniş katılım ve desteğiyle kurulmuştur. Geniş bilgi için bkz. H. Murat Kumbasar, "Bayburd Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti" İle İlgili Tarihi Belgenin Tahlili", http://www.sosyalsiyaset.net/documents/makale_dilencilik.pdf (02/05/2014).

2.2. Muallim-i Saniler

Mektepte ilk muallim-i sani olarak tespit ettiğimiz kişi Ali Efendi'dir (BEO. Ayniyât Defteri, Nr: 1068: 264; Erzurum Vilâyet Salnâmesi 1287: 121). Ali Efendi, Bayburd Rüşdiyesinin şakirdanının artması sebebiyle usulüne uygun olarak 1870 yılında mahallince seçilmiştir. Ali Efendi, muallim-i sânilik görevine 19 Haziran 1870 tarihinde 330 guruş maaşla tayin olunmuştur (BEO. Ayniyât Defteri, Nr: 1068: 264; BOA. ŞD., 930/80, 15 Ağustos 1894 / 12 S 1312).

Salnâme kayıtlarında mektebin muallim-i sanilik görevinde değişik tarihlerde Ali Efendi'nin ismi Ali Rıza Efendi, Ali Hayali Efendi ve Ali Avni Efendi (Erzurum Vilâyet Salnâmesi, 1288: 124; 1289: 121; 1290: 128; 1291: 128; 1293: 134; 1304: 279; 1310: 155; 1312: 208) isimleri de geçmektedir. Tekaüd kaydından anladığımız kadarıyla bu üç isimde geçen şahısların hepsi aynı kişidir. Çünkü Ali Efendi'ye ait tekaüd kaydında, 19 Haziran 1870 tarihinden Haziran 1894 tarihine kadar yirmi dört yıl aralıksız muallim-i sanilik görevinde bulunduğunu öğrenmekteyiz (BOA. ŞD., 930/80, 15 Ağustos 1894 / 12 S 1312).

Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde Ali Efendi'den sonra 1897 yılında Abdullah Ramiz Efendi (Erzurum Vilâyet Salnâmesi, 1315: 195), 1898 yılında Mehmet Efendi, 1899 yılında Abdullah Efendi, 1900 yılında Mehmed Nuri (Nureddin) Efendi, 1901-1903 yıllarında Abdullah Efendi'yi muallimi sani olarak görmekteyiz (Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye 1316: 810; 1317: 901; 1318: 1002; 1319:314; 1321: 306; Erzurum Vilâyet Salnâmesi, 1315: 195; 1318: 290).

2.3. Muallim-i Salisler

Bayburd Rüşdiye Mektebi'nin 19. yüzyılın son yıllarından itibaren öğrenci sayısının çoğalmasıyla birlikte muallim sayısında da bir artışın olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu dönemden itibaren mektepte muallim-i evvel ve saninin yanında muallim-i salisinde görev yapmaya başladığı görülmektedir.

Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde muallim-i salislik görevinde çalışan sadece bir kişinin çalıştığını tespit edilmiştir. Bu kişi önceki yıllarda Bayburd İbtidai Mektebi'nde muallim olarak görev yapan Hafız Şükrü Efendi'dir.

Hafız Şükrü Efendi, 1899 yılının başında mektebe tayin olmuştur (BOA. MF. MKT., 432/21, 7 Ocak 1899 / 24 Ş 1316). Hafız Şükrü efendi'nin bu görevi kaç yıl süreyle yaptığı tam olarak tespit edilememişse de 1903 yılında bu görevi yürüttüğünü Maârif Salnamesinden öğrenmekteyiz (1321: 306)

SENE	MUALLİM-İ EVVEL	MUALLİM-İ SANİ	MUALLİM-İ SALİS
1869	Süleyman Efendi		
1870	Mustafa Efendi	Ali Efendi	
1871	Mustafa Efendi	Ali Rıza Efendi	
1872	Mustafa Efendi	Ali Rıza Efendi	
1873	Mustafa Efendi	Ali Hayali Efendi	
1874	Mustafa Efendi	Ali Hayali Efendi	
1876	Mustafa Efendi	Ali Hayali Efendi	
1881	Mustafa Efendi		
1882	Mustafa Efendi		
1887	Mustafa Fehmi Efendi	Ali Avni Efendi	
1892	Osman Zeki Efendi	Ali Avni Efendi	
1894	Osman Zeki Efendi	Ali Avni Efendi	
1897	Osman Zeki Efendi	Abdullah Ramiz Efendi	
1898	Osman Zeki Efendi	Mehmed Nureddin Efendi	
1899	Osman Zeki Efendi	Abdullah Efendi	
1900	Mahmud Efendi	Mehmed Nuri Efendi (Müderriş)	Hafız Şükri Efendi
1901	Mahmud Efendi	Abdullah Efendi	Hafız Şükri Efendi
1903	Osman Efendi	Abdullah Efendi	Hafız Şükri Efendi

Tablo 1: Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde Görev Yapan Muallimler

(*Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye*, İstanbul, 1286, 1287, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304; *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, İstanbul, 1316, 1317, 1318, 1319, 1321; *Salnâme-i Vilâyet-i Erzurum*, Erzurum, 1287, 1288, 1290, 1291, 1293, 1304, 1310, 1312, 1315, 1318)

2.4. Hat ve Rika Muallimleri

Bayburd Rüşdiye Mektebi hat/rika muallimliği görevini yapan bir muallim olarak ilk defa 1879 yılında bu görevi üstlenen birini görmekteyiz. Bu kişi Bayburd'un edebiyat alanında yetiştirdiği en önemli isimlerden biri olan Zihni Efendi'nin (asıl adı Mehmet Emin'dir) oğlu Ahmed Efendi'dir.

Ahmed Efendi, Zihni Efendi'nin birinci eşinden olan oğlu olup doğum tarihi bilinmemektedir. Doğum yerinin ise İstanbul veya Bayburd olması kuvvetle muhtemeldir. Bayburd Rüşdiye Mektebi'ndeki görevinden başka bir görev yapıp yapmadığına dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ahmet Efendi'nin

Yusuf Ziya ve Mehmet Zihni isminde iki oğlu ve bir kızı bulunmaktaydı (Sakaoğlu 1988: 7-8, 21).

Ahmet Efendi'de babası gibi şair olup şiirlerinde "Revayi" mahlasını kullanmıştır. Ahmed Revayi'nin edebiyat tarihimize iki büyük hizmeti olmuştur. Bunlar; babasının Divan'ını bastırması ile yine babasının Sergüzeştname adlı eserinin yazılmasına vesile olmasıdır (Sakaoğlu 1988: 7,10).

Ayrıca Ahmed Revayi'nin Sergüzeştname isimli eserin yazmalar halinde çoğaltılıp şiir severlere ulaştırılmasında büyük gayretleri olmuştur. Sergüzeştname isimli eseri çoğaltırken Revayi'nin şair olması ve aynı zamanda rüşdiye mektebinin hüsn-i hat (güzel yazı) muallimi olmasının verdiği bir rahatlıkla Sergüzeştname'nin nüshalarını birer altın mukabilinde isteyenler için istinsah ettiği kayıtlarda geçmektedir (Sakaoğlu 1988: 30).

Ahmed Revayi, Bayburd Rüşdiye Mektebi hat/rika muallimliğine 1879 yılında tayin edilmiştir (BOA. MF. MKT., 61/56, 20 Mart 1879 / 26 Ra 1296). Ahmed Revayi'nin bu görevi ne zamana kadar yürüttüğünü kesin olarak bilemiyoruz. Fakat 1903 tarihli Maârif Salnamesinde onun bu tarihte halen mektebin hat/rika muallimi olduğunu görmekteyiz (Salname-i Nezâret-i Maârif-i Umumiye 1321: 306).

26 Ekim 1903 tarihli bir belgeden mektebin rika muallimliğine Tahriyat Kalemî Müdavimlerinden Mehmed Şükrü Efendi'nin tayin edildiğini öğrenmekteyiz (BOA. MF. MKT., 774/29, 26 Ekim 1903 / 04 Ş 1321).

Daha önce de değinildiği üzere 19. yüzyılın son yıllarında mektepteki öğrenci sayısının artmasıyla öğretmen sayısında da artış meydana gelmiştir. Öğrenci artışıyla mektepte görev alan muallim gruplarından biri de hattı sülüs muallimidir.

Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde hatt-ı sülüs muallimi olarak tespit ettiğimiz iki kişi vardır. Bunlar Abdullah Efendi ve Mehmed Nuri (Nureddin) Efendi'dir.

Abdullah Efendi mektebin muallim-i sanisi olup mektebin Hat Muallimi Ahmed Revayi'nin sülüs hattı taliminde yeterli olmaması nedeniyle bu görevi de yürütmüştür (BOA. MF. MKT., 439/48, 23 Mart 1899 / 11 Za 1316). Fakat çok geçmeden bu göreve Mehmed Nuri Efendi getirilmiştir.

Mehmed Nuri Efendi, Kığı'da doğmuştur. Kasabadan Sarı Kadızade Halil Efendi'nin oğludur. 1887 yılında rüşdiyeden mezun olduktan sonra 1895 yılında icazet almıştır. 1896 yılında imtihanla Kığı Rüşdiye Mektebi'nde muallimliğe başlamıştır. Ayrıca hat muallimliği görevi de uhdesine verilmiştir.

Rüşdiye muallimliği görevinden sonra Eylül 1910 tarihinde Kığı müftülüğü'ne geçmiştir. Nisan 1914 tarihinde müftülük görevinden azl edilmiştir. Mehmed Nuri Efendi daha sonra Mart 1920 tarihinde Kığı Kazası müderrisliğine tayin edilmiştir (Albayrak 1996: 260).

Mehmed Nuri Efendi, 1899 yılının son aylarında Bayburd Rüşdiyesi muallimlerinden Abdullah Efendi ile becayiş yaparak burada muallimlik yapmaya başlamıştır (BOA. MF. MKT., 61/56, 24 Ekim 1899 / 18 C 1317). Mehmed Nuri Efendi'nin Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde kaç yıl muallimlik yaptığına dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. Fakat 1901 yılında halen burada görev yaptığını salname kayıtlarından anlamaktayız (Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umumiyye 1319: 334).

SENE	HÜSN-İ HAT MUALLİMİ	HATT-I SÜLÜS MUALLİMİ
1887	Ahmed Revayi Efendi	
1892	Ahmed Revayi Efendi	
1894	Ahmed Revayi Efendi	
1897	Ahmed Revayi Efendi	
1898	Münhaldır	
1899	Ahmed Revayi Efendi	
1900	Ahmed Revayi Efendi	Mehmed Nuri Efendi
1901	Ahmed Revayi Efendi	Mehmed Nuri Efendi
1903	Ahmed Revayi Efendi	

Tablo 2: Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde Görev Yapan Hüsn-i Hat ve Hatt-ı Sülüs Muallimleri

(*Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, İstanbul, 1316, 1317, 1318, 1319, 1321; *Salnâme-i Vilâyet-i Erzurum*, Erzurum, 1304, 1310, 1312, 1315, 1318)

2.5. Diğer Memurlar

Rüşdiye mekteplerinde muallim-i evvel, muallim-i sâni ve diğer derslerin muallimlerinin yanı sıra okulun asayiş, düzen ve temizlik gibi işlerinden sorumlu bevâb ve mubassır adlı görevliler vardı. Bevâb, Arapça bir kelime olup lûgatte kapıcı, kapı bekçisi gibi anlamlara geliyor ve maârifte mektep kapıcısı olarak kullanılıyordu. Çocukları evlerine getirip götürmek işi de bevâba aitti. Görüp, gözetici manasındaki mubassır ise mekteplerde talebenin inzibat işleriyle meşgul olan memur hakkında kullanılırdı ki, bu görev Meşrutiyetin ilanından sonra müdür muavinlerine verilmiş ve bu tabir

ortadan kalkmıştır. Mubassır, talebenin durumu ile yakından ilgilenir ve düzeni sağlardı (Altınova, 2010: 227).

Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde mubassır olarak görev yapan bir kişi tespit edilmiştir. Bu kişi 1876 tarihli Erzurum Vilâyet Salnamesinde ismi geçen Mahmud Lütfi Efendi'dir (Erzurum Vilâyet Salnâmesi 1293: 134). Mahmud Lütfi Efendi'nin mubassırlık görevini kaç yıl yaptığına dair kesin bir bilgiye sahip değiliz.

Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde bevvâb olarak görev yapan İbrahim Efendi ve Ahmed Efendi (Erzurum Vilâyet Salnâmesi 1310: 155; 1312: 208; 1315: 195; 1318: 290) isminde iki kişi tespit edilmiştir. Bu kişilerin bu görevi ne kadar süre ile yaptıklarına dair kesin bir bilgiye sahip değiliz.

3. ÖĞRENCİ SAYISI

Bayburt Rüşdiyesi öğrenci sayıları ile ilgili en ayrıntılı bilgilere salnâmelerden ulaşmak mümkündür. Mevcut salnâme kayıtlarından cetvellere göre 1870 ile 1903 yılları arasındaki 33 yıllık dönemde bazı yıllar hariç olmak üzere mektebin öğrenci sayısını tespit edebilmekteyiz.

Mektebin ilk açıldığı yıllarda 40-80 arasında değişen öğrenci sayısı, tarihimizde “93 Harbi” olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi yaklaştıkça bir hayli azalmıştır. Savaştan bir yıl önceki kayıtlarda Erzurum Vilâyet Salnamesi'ne göre mektepteki öğrenci sayısı 20'ye kadar düşmüştür.

1897 yılında şehir merkezinde mevcut merkez iptidai mektebine ilaveten, biri kızlara diğeri erkeklere mahsus iki yeni iptidai mektebinin açılmış olması, Bayburd Rüşdiye mektebinde bazı sıkıntılara neden olmuştur. Bahsedilen iki iptidai mektebinin açılması ile zaten 76 talebesi olan rüşdiyenin talebe sayısının 130'a çıkacağı ve bunun için yeni öğretmene ihtiyaç duyulacağı dile getirilmiştir. Bayburd kaza yönetimi bu sıkıntıyı gidermek amacıyla Erzurum Vilâyetinden yeni yılda bir muallimin daha görevlendirilmesini istemiştir. Kaza idaresi, vilâyetin bu hususta emri gelene ve yeni muallim atanana değin, muallim maaşının maarif komisyonu tarafından verileceğini beyan etmiştir. Kaza idaresinin tespitleri doğru çıkmış ve talebe sayısında büyük bir artış sağlanmıştır (Özger 2008: 409).

Savaş ortamının sona ermesiyle birlikte mektepteki öğrenci sayısı giderek artmıştır. Yüzyılın sonunda 1899 yılında mektepteki öğrenci sayısı 126 ile ilk defa yüzü aşarak üç rakamlı sayılara ulaşmıştır. Bu rakam salname kayıtlarında geçen en yüksek rakamdır.

1304 tarihli Erzurum Vilâyet Salnamesindeki kayıtlara göre 1887 yılında mektepten 8 öğrenci şahadetnâme alarak mezun olmuştur (Erzurum Vilâyet Salnâmesi 1304: 279) .

SENE	DEVLET SALNÂMESİ	ERZURUM VİLÂYET SALNÂMESİ	MAÂRİF SALNÂMESİ
1870		40	
1871		80	
1872	72		
1873	72		
1874	59	80	
1875	53		
1876	53	20	
1881	50		
1882	59		
1883	51		
1884	67		
1885	85		
1886	84		
1887	92	85	
1892		56	
1894		71	
1897		68	
1898			37
1899			126
1900		122	113
1901			118
1903			85

Tablo 3: Bayburd Rüşdiye Mektebi'nin Öğrenci Sayıları

(*Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye*, İstanbul, 1286, 1287, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304; *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, İstanbul, 1316, 1317, 1318, 1319, 1321; *Salnâme-i Vilâyet-i Erzurum*, Erzurum, 1287, 1288, 1290, 1291, 1293, 1304, 1310, 1312, 1315, 1318).

4. EĞİTİM-ÖĞRETİM MATERYALİ İHTİYACININ TEMİNİ

Rüştiye mekteplerinin sayısında meydana gelen artış ile birlikte buralarda okutulacak ders kitaplarının, araç ve gereçlerin teminini ve dağıtılmasını bir sorun haline gelmeye başlamıştır. Bu sorun Maarif Kütüphanesi yoluyla hal- ledilmiştir. tirmiştir. Maarif Kütüphanesi, özellikle 1872 ve 1884 arasında imparatorlukta yaygınlaşmaya başlayan rüştiyelere ders araç ve gereçlerini temin eden bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Ata 2009: 29-30).

Maarif Kütüphanesi, pek çok vilayet ve sancak rüşdiyelerinin (ve ayrıca bir iki sıbyan ve idadi mekteplerinin) istediği kitapları, Elifba cüzlerini, Mushaf- ları, Mesahif-i Şerifeleri, risaleleri, küreleri, haritaları, malumat-ı muhtasara cetvellerini, devam cetvellerini, diplomaları, şahadetnameleri, tahsinnameleri, jurnal varakalarını göndermiştir (Ata 2009: 31).

Bayburd Rüşdiye Mektebinin kitap ve risale ihtiyaçları Maarif Kütüphanesi tarafından karşılanmıştır. Bu ihtiyaçlar bazen tam olarak karşılanamamış kü- tüphanede var olanlar gönderilmiştir (BOA. MF. MKT., 62/115, 18 Mayıs 1879 / 26 Ca 1296).

Maarif Kütüphanesinde küre, küre-i musattaha (düzlemküre), küre-i musan- naa ve Memâlik-i Mahrûse, Avrupa, Amerika, Asya ve Afrika haritaları da bulunmaktaydı. Fakat Maarif Kütüphanesi, taşra rüştiyelerinin küre ihtiyaç- larını karşılamada yetersiz kalmıştır (Ata 2009: 32-33).

Bayburd Rüşdiye Mektebi tarafından Mart 1873 tarihinde istenen küre için kütüphanede mevcut olmadığı ve sonra gönderileceği belirtilmiş olmasına rağmen (BOA. MF. MKT., 9/55, 4 Mart 1873 / 05 M 1290), aradan üç yıl geçmesine rağmen Nisan 1876 tarihinde yazılan bir diğer yazıdan hala kürenin mektebe gönderilmediğini öğrenmekteyiz (BOA. MF. MKT., 35/81, 20 Nisan 1876 / 25 Ra 1293).

Sonuç

Rüşdiye mektepleri Osmanlı taşrasında birçok şehir ve kasabada en yüksek eğitim kurumları olmuştur. Bu kurumlar da görev yapan kişiler çoğu za- man buldukları bölgenin mülki amirlerinden sonra en entelektüel kişileri konumunda olabiliyorlardı. Bundan dolayı rüşdiye mektepleri bölgenin göz- bebekleri konumundaydı. Bayburd Rüşdiye Mektebi'de şehrin en yüksek eğitim kurumu olduğu için Bayburd kazası ve çevresinde entelektüel hayatın merkezi konumunda olmuştur.

Bayburd Rüşdiye Mektebi, 19. yüzyılın ikinci yarısında şehir eşrafı ve memurlarının yardımıyla inşa edilmiş ve 1868 yılında açılmıştır. Mektep

binası Osmanlı taşrasındaki birçok rüşdiye binası gibi eski bir sıbyan mektebinin veya medresenin mektebe çevrilmesiyle oluşturulmamıştı. Bu bağlamda yeni yapılan mektep binası uzun yıllar ihtiyaca cevap vermiştir.

Bayburd Rüşdiye Mektebi'nde kuruluş yıllarında personel olarak muallim-i evvel, muallim-i sani ve bevvâb görev yapmaktaydı. Öğrenci sayısının artışıyla birlikte mektebin personel sayısında da önemli bir artış görülmüş ve muallim-i salis, hat/rika muallimi, sülüs hattı muallimi ve yardımcı personelden de mubassırlar görev yapmaya başlamıştır.

Mektebin muallimleri arasında muallim-i evvel Osman Zeki Efendi ile hat/rika muallimi Ahmed Revayi Efendi çalışmalarıyla ön plana çıkan muallimler olmuşlardır.

Mektebin öğrenci sayısı 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden önce bir aralık 80'e kadar çıkmıştır. Fakat savaş yıllarında bu sayı oldukça düşmüştür. Savaş ortamının sona ermesiyle birlikte öğrenci sayısı giderek artmıştır. Yüzyılın sonunda ilk defa yüzü aşarak üç rakamlı sayılara ulaşmıştır.

Mektebin ders kitaplarının, araç ve gereçlerinin temini sorunu Maarif Kütüphanesi yoluyla halledilmiştir. Fakat Maarif Kütüphanesi mektebin bazı kitapları ile ders araç ve gereçlerinin temininde yetersiz kalmıştır.

Kaynaklar

1. ARŞİVLER

1. 1. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ

1.1.1.Maârif Nezâreti Evrakı

1.1.1.1. Maârif Nezâret-i Mektûbi Kalemi (MF.MKT):

9/55, 4 Mart 1873 / 05 M 1290; 35/81, 20 Nisan 1876 / 25 Ra 1293
 61/56, 20 Mart 1879 / 26 Ra 1296; 119/48, 21 Temmuz 1890 / 03 Z 1307;
 161/31, 16 Şubat 1893 / 29 B 1310; 332/49, 14 Ekim 1894 / 13 R 1312;
 285/64, 20 Eylül 1895 / 09 R 1313; 62/115, 18 Mayıs 1879 / 26 Ca 1296;
 324/70, 10 Temmuz 1896 / 29 M 1314; 344/1, 6 Kasım 1896 / 08 C 1314;
 401/49, 25 Haziran 1898 / 05 S 1316; 432/21, 7 Ocak 1899 / 24 Ş 1316;
 439/48, 23 Mart 1899 / 11 Za 1316;454/49, 9 Temmuz 1899 / 30 S 1317;
 61/56, 24 Ekim 1899 / 18 C 1317;558/32, 16 Mayıs 1901 / 27 M 1319;
 654/36, 25 Ağustos 1902 / 20 Ca 1320; 678/9, 13 Ocak 1903 / 13 L 1320;
 689/32, 4 Mart 1903 / 04 Z 1320; 711/50, 6 Haziran 1903 / 10 Ra 1321;
 774/29, 26 Ekim 1903 / 04 Ş 1321;795/31, 8 Ağustos 1904 / 26 Ca 1322;

887/32, 11 Ekim 1905 / 11 Ş 1323; 927/31, 13 Mayıs 1906 / 19 Ra 1324; 946/25, 7 Ağustos 1906 / 16 C 1324; 961/62, 30 Ekim 1906 / 12 N 1324; 992/25, 13 Nisan 1907 / 09 Ra 1325; 1052/29, 5 Mayıs 1908 / 03 R 1326; 1077/47, 8 Ekim 1908 / 12 N 1326; 1103/15, 25 Şubat 1909 / 04 S 1327; 1125/50, 3 Haziran 1909 / 14 Ca 1327.

1.1.2. Defterler

1.1.2.1. Ayniyat Defterleri³: 1068

1.1.2.2. Şurâ-yı Devlet (ŞD): 930/80, 15 Ağustos 1894 / 12 S 1312.

1.1.2.3. Dâhiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Defterleri (DH.SAİDd..): 52/449, 16 Haziran 1863 / 29 Z 1279.

2. Salnâmeler

Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, İstanbul, 1286, 1287, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304.

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, İstanbul, 1316, 1317, 1318, 1319, 1321.

Salnâme-i Vilâyet-i Erzurum, Erzurum, 1287, 1288, 1290, 1291, 1293, 1304, 1310, 1312, 1315, 1318.

3. Gazeteler

Takvîm-i Vekayi, nr. 649, 26 Zilhicce 1278 (24 Haziran 1862).

Terakki, nr. 156, 28 Safer 1286 (28 Mayıs 1869).

4. Kitap ve Makaleler

Akyıldız, Ali (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Albayrak, Sadık (1996). *Son Devir Osmanlı Uleması*, C.3, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.

Altınova, Ayşegül (2010). *Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri*, yayınlanmamış doktora tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi

³ Defterlerin sayfa numaraları ve varsa evrak numaraları metin içinde gösterilmiştir.

- Ata, Bahri (2009). “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bir Ders Araç ve Gereçleri Lojistik Merkezi: Maarif Kütüphanesi (1872-1895)”, *Tarih Peşinde* 1: s.27-36.
- Bilim, Cahit Yalçın (1984). *Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ergin, Osman (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*, C.1, İstanbul: Eser Kültür Yayınları.
- Kodaman, Bayram (1991). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kumbasar, H. Murat, “Bayburt Müslüman Dilendirmezler Cemiyeti” İle İlgili Tarihî Belgenin Tahlili”, http://www.sosyalsiyaset.net/documents/makale_dilencilik.pdf [Erişim: 02/05/2014].
- Mahmud Cevad (2001). *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı (19. Asır Osmanlı Maarif Tarihi)*, Haz. Taceddin Kayaoğlu, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Nurdoğan, Arzu M. (2016). *Modernleşme Döneminde Osmanlı'da İlköğretim (1869-1914)*, İstanbul: Çamlıca Basın Yayın.
- Özger, Yunus (2008). *XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, idari ve Demografi Yapı)*, Ankara: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Parmaksız, Esmâ (2008). *II. Abdülhamid Dönemi (1876 - 1909) Eğitim Sistemi Eğitim Yapıları ve Askeri Rüşdiyeler*, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Sakaoğlu, Necdet (1985). “Eğitim Tartışmaları”, *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.377-378.
- Sakaoğlu, Saim (1988). *Bayburtlu Zihni*, İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sarıçelik, Kerim (2010). *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869- 1919)*, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Somel, Selçuk Akşin (2010). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tümer Erdem, Yasemin (2013). *II Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Vak'anusvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi XV* (1989). Haz. Münir Aktepe, Ankara.

Unat, Faik Reşit (1964). *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara: Milli eğitim Bakanlığı Yayınları.

Ünal, Uğur (2008). *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştiyeleri (1897-1907) Programlar-Ders İçerikleri-İstatistikler*, Ankara: Gazi Kitabevi.

ABSTRCAT

A Modern Educational Institution in Bayburt: Bayburd Rusdiye

The reform movement of Ottoman Empire that began in the military field, continued later in the field of education. Reform movements of education also firstly occurred in the field of military. The first step in civic education was taken through II. Mahmud's decision to open the rusdiye school and first rusdiye schools, began opening in 1847. Rusdiyes that started to spread to every corner of the country along the Tanzimat period, became the country's most common educational institutions in II. Abdulhamid period. Bayburt Rusdiye, which is the subject of this study, became one of the most important educational institutions in city, from its founding until Republic days. In our study, the subjects taught in the school Bayburt Rusdiye, school's teaching staff, number of students in the Ottoman provinces and qualities of a provincial Ottoman Rusdiye are determined. In addition it is tried to study the process of change and transformation from opening until its closing.

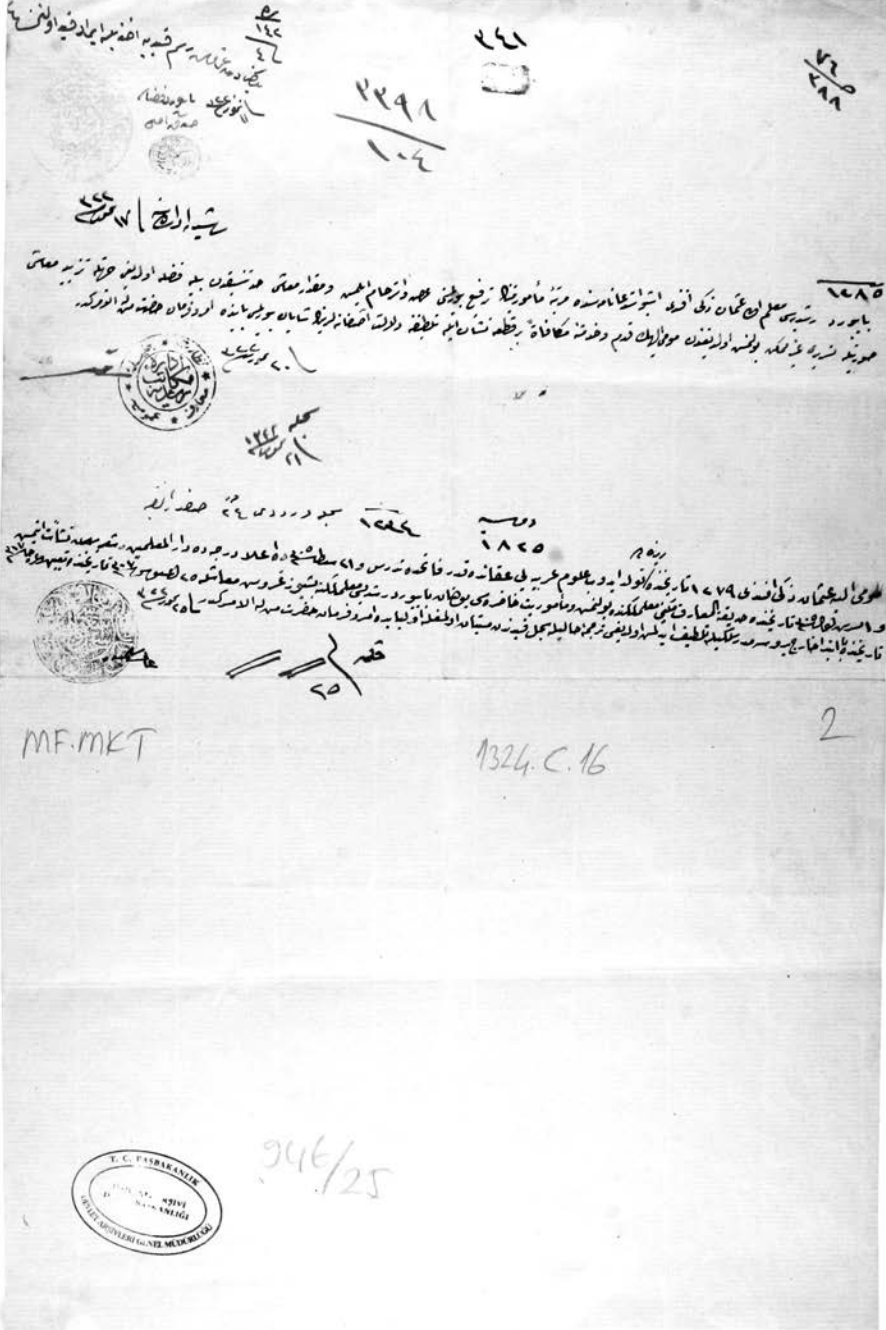
Keywords: Tanzimat, maarif, rusdiye, Bayburd, Bayburt Rusdiye, Mr. Osman Zeki, Mr. Ahmed Revayi.

EKLER

EK 1: Bayburt Rüşdiyesi Binasının Tamiri ve Masrafının Karşılanması
(BOA. MF. MKT., 1077/47)

معارف عمومی نظارت جابلسی مکتوبی قلمی موردانہ مخصوص در قردار						
تاریخ و ورود و تسویدی تاریخ غازی	مسودی	اورالجه قید نوسروسی	قندجه قید نوسروسی	میز	مدیر	موضوع و مقابله تاریخ غازی
۱۳۰۷/۷	۱۳۰۷/۷					ار خودم دلایه علیہ قلم علیہ دار داد لایه ۲ مورخ تاریخ دیروز ای روز روزی قیرات جوابد با جور د بک رشیدت باستان و با ادراک کتبه چو چو چو چو چو چو چو ایک بیان بود قلم او و در آن روز حاجی معارف قوم بعد التعمیر حاجان اولیسی بیدریک من است حاجی ان آن و تقوان زینت نه ابوی معنی با معانی بالتیب حاجی و معانی قید ایفا و ادراک کتبه فکوره لغا و عاده اسرا فکوره اولیسی معنی و بزور اصح و آره سده فدیچق تصادف ایچ کجی شوی و من حد و فلک ان آن سوته ارخای داد و اده مکتوبه کتبه حد و کتبه و ایدر ایچ اسالی مکتوبه کتبه حد و کتبه و ایدر ایچ اسالی

EK 2: Bayburd Rüşdiyesi Muallim-i Evveli Osman Zeki Efendi'nin Nişanla Taltifi (BOA. MF. MKT., 946/25)

EK 3: Bayburd Rüşdiye Mektebi Muallim-i Sanisi Ali Efendi'nin Tekaiüdü (BOA. ŞD., 930/80)

مدرسة الرشدية في بايوردو في سنة 1300

نوع الخبز	اخذها من غير	خدمت دروز فاج باشه در ناچين كورديگه		ان خدمتي مامورتيه		تدبيره بيك اكرم
		معارف	معموله	با جور و شير معلم ناچيكه	با جور و شير معلم ناچيكه	
معدلات	مصاحبه اقسام	بورديگي مامورتيه	مستمر اولم	سنت	مستمر اولم	عناطه
	۱۰۰	با جور و شير معلم ناچيكه	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
	۲۰۰					۲۰۰
	۳۰۰					۳۰۰
	۴۰۰					۴۰۰
	۵۰۰					۵۰۰
	۶۰۰					۶۰۰
	۷۰۰					۷۰۰
	۸۰۰					۸۰۰
	۹۰۰					۹۰۰
	۱۰۰۰					۱۰۰۰
	۱۱۰۰					۱۱۰۰
	۱۲۰۰					۱۲۰۰
	۱۳۰۰					۱۳۰۰
	۱۴۰۰					۱۴۰۰
	۱۵۰۰					۱۵۰۰
	۱۶۰۰					۱۶۰۰
	۱۷۰۰					۱۷۰۰
	۱۸۰۰					۱۸۰۰
	۱۹۰۰					۱۹۰۰
	۲۰۰۰					۲۰۰۰
	۲۱۰۰					۲۱۰۰
	۲۲۰۰					۲۲۰۰
	۲۳۰۰					۲۳۰۰
	۲۴۰۰					۲۴۰۰
	۲۵۰۰					۲۵۰۰
	۲۶۰۰					۲۶۰۰
	۲۷۰۰					۲۷۰۰
	۲۸۰۰					۲۸۰۰
	۲۹۰۰					۲۹۰۰
	۳۰۰۰					۳۰۰۰

اصوله خورده در اقسام معارف

۱۰۰۰

۲۰۰۰

۳۰۰۰

۴۰۰۰

۵۰۰۰

۶۰۰۰

۷۰۰۰

۸۰۰۰

۹۰۰۰

۱۰۰۰۰

۱۱۰۰۰

۱۲۰۰۰

۱۳۰۰۰

۱۴۰۰۰

۱۵۰۰۰

۱۶۰۰۰

۱۷۰۰۰

۱۸۰۰۰

۱۹۰۰۰

۲۰۰۰۰

۲۱۰۰۰

۲۲۰۰۰

۲۳۰۰۰

۲۴۰۰۰

۲۵۰۰۰

۲۶۰۰۰

۲۷۰۰۰

۲۸۰۰۰

۲۹۰۰۰

۳۰۰۰۰

EK 4: 1319 Tarihli Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye'de Bayburd Rüşdiyesi (s.334)

ارضروم سجاغه تابع بايورد مکتب رشديسي			
•	•	•	معلم اول
•	•	•	» ثاني
•	•	•	» ثالث
•	•	•	حسن خط معلمی
•	•	•	خط ثالث »
•	•	•	محمد افندی
•	•	•	عبداه
•	•	•	حافظ شکری
•	•	•	احمد روایی
•	•	•	محمد نوری

طلبه : ۱۱۸ خدمه : ۱

EK 5: 1310 Tarihli Salnâme-i Vilâyet-i Erzurum'da Bayburd Rüşdiyesi (s.208)

رشدیه وابتدایه مکتبلیرى	
مکتب رشديه معلم اولی عثمان زکی افندی	
• معلم ثانی علی عوفی افندی	
• خط معلمی احمد روایی افندی	
بواب احمد افندی	عدد شاگردان ۷۱
مکتب ابتدایه معلمی حافظ شکری افندی	
بواب محمد افندی	عدد شاگردان ۶۹

